

Szegénység és apostolkodás: Pierre Valdès és valdens mozgalom

Lyon városában, az országos vásár nyüzsgésében, miközben idomított állatokat és nyaktörő akrobatamutatókat láthattak a bábészkodók, egy vándormesélő is megpróbálta izgalmas történetekkel felkelteni a kíváncsi tömeg érdeklődését. A hivatásos énekes annak az *Alexiusnak az ókeresztény legendáját* mesélte el a kíváncsian hallgató embereknek, aki „nászéjszakájának titkos csendjében” megegyezett menyasszonyával, hogy „szüzi tisztaságban” fognak élni, és a következő napon észrevétlenül elhagyta a házat. Egy idő után álruhában visszatért a szüleihez, ahol – visszaemlékezve az eltűnt fiúra – a kopogtató zárandoknak szerény helyet jelöltek ki a kerti épületben. A ház cselédsége azonban csak folyton gúnyolódott Isten önsanyargató szolgájával, például azzal, hogy fejére öntötték a mosogatóvizet, de ő mindent türelmesen elviselt. Alexius tizenhét éven át élt ismeretlenként apja házában, és csak magányos haldozásakor írta föl nevét egy papírlapra, amelyet a halott kezében találtak meg.

A hallgatóságban, amely élénken fülelt az élénk mikáival előadott történetre, ott volt *Pierre Valdès* is. Ő is a látványosság kedvéért ment oda, de miközben a többiek számára csak érdekes elbeszélés maradt, ami elhangzott, *Valdès* számára soha el nem múló erejének bizonyult az ókeresztény legenda. Belső remegés fogta el, megrendültségében magával vitte otthonába az előadót, és még mélyen az éjszakába nyúlóan beszélgetett vele a hallottakról. A jól szituált üzletemberre, aki nem éppen kifogástalan módon szerezte vagyonát, *lelkiismereti döfésként hatott* a legenda. *Valdès* ugyanis kölcsönzésekkel jutott jóléthez, és uzsoratevékenységével vétkessé vált annak a kamattilalomnak az áthágásában, amelynek érdekében az egyház évszázados, jóllehet hiábavaló küzdelmet folytatott. Az Alexiusról szóló elbeszélés, amelynek a megindító végét többé nem bírta kiűzni az emlékezetéből, hirtelen felriasztotta kapzsi pénzkereséséből. Súlyos életválságba került, s az kivette eddigi pályájáról, más dolgokra irányítva figyelmét. Ettől kezdve a megrendült emberek közé tartozott.

Szorultságában a következő napon felkeresett két lelkészt, és föltárta nekik feldúlt lelkiállapotát. Azok melankolikusnak tartották őt, de készek voltak arra, hogy kívánságára megismertessék vele a Bibliát. Szerződést kötött a két pappal, s annak értelmében azok fizetség ellenében népnyelvre fordították neki a Biblia néhány könyvét. A lyoni kereskedő e megegyezés nyomán került kapcsolatba a Bibliával, ami aztán még jelentősen megerősítette az Alexius-történet meghallgatása által okozott lelki megrendülést. Egyre jobban *bele-mélyedt a Biblia gondolatvilágába*, amely belsőleg teljesen lenyűgözte; az evangélium rátette a kezét, és ő többé nem tudta kivonni magát a hatása alól. Sziklákat repesztő kalapáccsá vált lelkében az isteni Ige. Csak ebből az evangéliumi tüzellel létrejött elemi érintkezésből válik érthetővé egész további élete.

Valdès nem elégedett meg azzal, hogy csupán semmire sem kötelező „lelki épülésére” használja a Szentírást. Az evangélium ellentmondást nem tűrő engedelmisséget követelt tőle. Mivel ennek a férfinek az életében a pénzügyletek jelentették a sebes pontot, Jézusnak

a mammonról mondott kemény szavai sziklatömböként álltak az útjába. Gondolatai újból és újból visszatértek Jézusnak a gazdag ifjú számára adott útmutatásához. Minél többet olvasta a Bibliát, annál inkább érezte összeegyeztethetetlennek a kereszténységet és a luxust.

Először nagyvonalú jótékonykodással próbálta megnyugtani vádló lelkiismeretét, oly módon, hogy egy félelmetes éhínség idején hetente háromszor ingyen osztott élelmiszert a rászorulóknak. A jótékonykodás még nem öskeresztényi élet, mivel az sokkal többet kíván meg az embertől. *Valdès* elkezdett számot adni magának a mammon pusztító hatásáról. Nem akarta elszenvedni a lángok kínját, amely Jézus példázatában arra a könyörgésre ösztönözte a gazdag embert, hogy Lázár mártsa vízbe az ujját, és úgy hűsítse a nyelvét. Az összeharcsolt pénz egyre inkább nyomasztotta *Valdès*-t, és arra vágyott, hogy megszabaduljon vagyonának bilincseitől; ebben mutatkozott meg evangéliumolvasásának komolysága. Hosszú küzdelem után engedett az evangélium parancsoló erejének, és határozottan *lemondott a vagyonáról*. Minden földbirtokát a feleségére hagyta, és gondoskodott két, még serdületlen lányának kelengyjéről is. Zakeus, a vámos példáját követve úgy rendelkezett, hogy vagyonát azok kártalanítására használják fel, akiktől a gazdagságát szerezte.

Aztán kiment az utcára, és a porba szórta a pénzét, ezekkel a szavakkal: „Polgárok, barátaim! Egyáltalán nem örültem meg, ahogyan hiszitek, hanem bosszút álltam életemnek ezeken az ellenségein, akik szolgáljuk tettek engem, úgyhogy egyre inkább a pénzzel törődtem, semmint Istennel, és inkább a teremtménynek szolgáltam, mint a Teremtőnek.” Közben kifejezetten Jézusnak arra a mondására hivatkozott, hogy senki sem szolgálhat egyszerre két úrnak. A megvető arckifejezés, amellyel odavetette a pénzt, összecsődítette a népet, és Lyon polgárai azt hitték, hogy *Valdès* eszét vesztette. A józan emberi értelem álláspontjáról hogyan is magyarázhatták volna másképpen eljárását? Egyetlen kor polgári embere sem értette sohasem, hogy valaki önként megválhat a pénzétől. *Valdès* azonban azért választotta eljárásához a nyilvánosságot, hogy kötve maradjon döntéséhez. *Fogadalmat tett*, hogy többé sem pénzt, sem ezüstöt nem szerez, mivel az evangéliumnak megfelelően nem akart már gondoskodni a holnap napról. A vagyonáról való lemondást kell az első hőstettnek értékelni *Valdès* életében; ez mutatja meg, hogy ez a férfi mennyire átérezte Isten és a mammon összeegyeztethetlenségét.

Valdès szokatlan megszabadulása a rabszolgává tevő vagyonról csak az előzetes, negatív cselekvés volt, amely a szegénységhez történő odafordulását szolgálta. Az önkéntes szegénység ideálja sugárzó nagyságában ragyogott föl a felriadt lyoni kereskedő előtt, és arra ösztönözte, hogy Isten kedvéért ezután koldulással szerezze meg mindennapi kenyerét, ahogyan Alexius is tette. A *védtelen koldusélet* szeretete hatalmasan tört föl benne, és arra az útra vezette, amely az ismeretlenbe, a bizonytalanságba és a homályba vezet, és mégis az örök világosság ragyogja be.

Nem Valdès találta föl a nagyszerű szegénységseményt, amelyben olyan belső dicsőség lakozik, amelyet semmilyen külső gazdagság nem tud biztosítani. A szegény élet gondolata kitörölhetetlen betűkkel áll magában az evangéliumi történetben, és félreérthetetlenül észrevehető minden olyan keresztény számára, aki elfogulatlanul olvassa a Bibliát – és abban a században, amelyben új aszketikus hullám árasztotta el a Nyugatot, egyenesen ellenállhatatlan vonzerővel hatott sok lélekre. A premontrei rend megalapításával *Xanteni Norbert* is a szegénységideált próbálta megvalósítani. Valdès azonban nem szerzetesi módon fogta fel a szegény életet – és ebben áll az újdonsága –, hanem hitte, hogy az **minden keresztényre nézve kötelező**. Nem akarta, hogy ez az életmód egy kolostorban legyen elásva, hanem azt akarta, hogy az életben lehessen megvalósulva látni. Általánosan kötelező volta révén az örök szegénységsemény fokozott aktualitást nyert.

A szegénység felé fordulásával Valdès olyan áttekinthetetlen pályára lépett, amely lépcsőről lépcsőre vezet. Következő felismerésként ajándékba kapta, hogy utánozza **az apostoli életmódot**, amelyről a Biblia olyan fenséges egyszerűséggel számol be. Valdès felpanaszolta, hogy a kereszténységből teljesen eltűnt az apostoli élet, és Istentől elhívottnak érezte magát a helyreállítására. Ettől kezdve az mozgatta, hogy felelevenítse Jézus első tanítványainak életmódját. Minden tekintetben hasonlóvá akart válni hozzájuk, hogy ő is mezítláb, szegényen és prédikálva járjon a földön. Lázás érdeklődéssel olvasta Jézusnak a tanítványaihoz intézett híres beszédét, amellyel apostoli útra küldte őket. Mintegy hályog hullt le a szeméről, amikor fölismerte ennek az evangéliumi üzenetnek a kötelező jellegét, amely ma is teljes mértékben érvényes minden valódi „*imitatio Christi*”-t [„Krisztus utánzását”] illetően. Valdès számára a továbbiakban a szó szerint értelmezett kiküldési beszéd volt az a mintakép, amelyet heves lelkiének teljes izzásával, buzgón követett. Jézus követésében olyan zarándokként akart úton lenni, aki nem

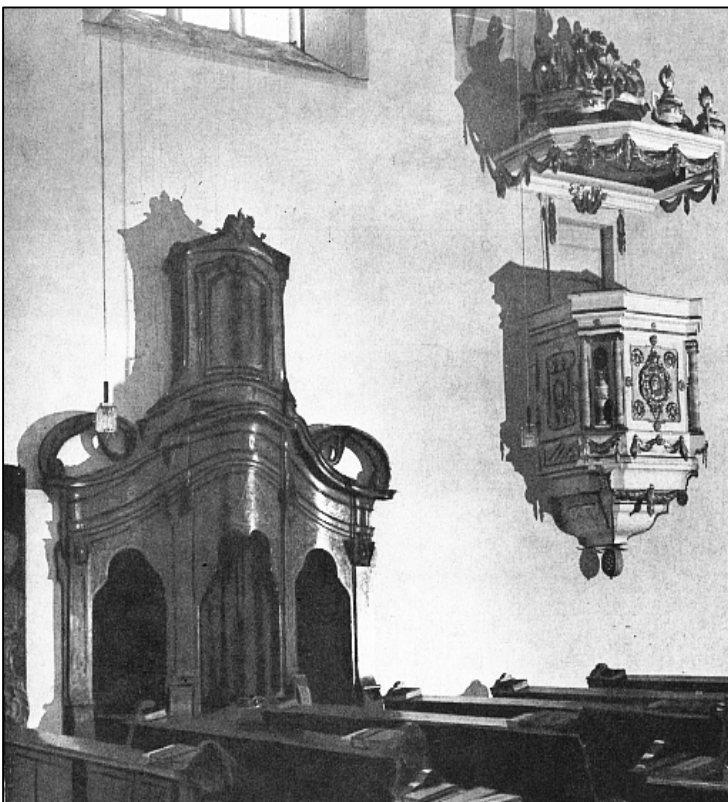
ismer semmilyen földi otthon. Ennek az apostoli életvezetésnek az utánzása volt az ő új, isteni világosság által beragyogott ideálja, amelytől többé semmi sem térítette el. Nem hagyta magát eltéríteni felesége fájdalmas jajszavától sem, s az hiába panaszkolta be az érseknél, hogy férje másoktól, koldulással szerzi meg a kenyerét, ahelyett hogy tőle fogadná el.

Az apostoli életmód **a prédikálástól** kapja meg jellegzetességét; Jézus erre küldte ki tanítványait, és ezt egyetlen biblikus embertől sem lehet elvonatkoztatni. Valdès korában a klérus hanyagsága folytán csaknem teljesen megszűnt a prédikáló tevékenység. Azáltal, hogy ő visszanyúlt Jézusnak az apostolokat szétküldő beszédéhez, számára fontossá vált a szóbeli igehirdetés is. Haladéktalanul kiment az utcára, és elkezdett prédikálni. Ez a tanulatlan laikus olyan egyszerű szavakat intézett hallgatóihoz, amelyek túlnyomó részt bibliai intelmekből álltak, és amelyekkel a saját és mások bűneit egyaránt dorgálta. Igehirdetése mentes volt a retorikai frázisoktól, amelyek oly szívesen lopóznak be a prédikációs tevékenységbe.

Mesterkéletlen valódiságuknál fogva Valdès szavai sajtószerű hatást váltottak ki. Mindenekelőtt a szegényebb néprétegek követték figyelemmel a beszédeit, azok, akiknek nem kellett elvágniuk azokat a kötelékeket, amiket a gazdagoknak. A Bibliáról szóló, akkoriban többnyire ismeretlen fejtegetések mögött ott állt Valdès saját tette, ami cáfolhatatlan érvelést kölcsönzött beszédének. Elsőként ő maga tette meg azt, amire felszólította hallgatóit, üzenete ezért villanyozta föl hallgatóit, és terjedt tüzként. **Férfiak és nők csatlakoztak** hozzá, hogy ugyanazt az életmódot vegyék magukra, mint amit ő gyakorolt. Műveletlen emberek csoportosultak köréje, **a társadalom kitagadottjai**, akiknek a társadalmi léte megfelelt Valdès vallási ideológiájának. Ezt a nézőpontot, amelyet az egyháztörténet-írás gyakran figyelmen kívül hagyott, megfelelő módon ki kell emelni.

Noha az újonnan csírázó mozgalom az alsó néprétegekből rekrutálódott, nem lehet csupán a birtokos osztállyal szembeni nehezítéssel magyarázni. Valdès tisztán vallási meggyőződésből hagyta meg híveinek, hogy kettesével, pénz nélkül menjenek a környékbeli településekre, és ott hirdessék az evangéliumi üzenetet. Jézus kiküldési beszéde kifejezetten a **vándorpredikálást** parancsolta meg a tanítványoknak: menjenek városról városra, és a béke szavával köszöntsék az embereket. Valdès minden tekintetben hűségesen utánozta ezt a rendelkezést; hívei szabad prédikátorok voltak, akik az egyház hierarchikus rendjére való tekintet nélkül – amely különbséget tett a klérus és a laikusok között – hirdették az evangéliumot: nem törődtek azzal, hogy az egyházi előjárók erre nem felszentelték fel őket, hiszen az apostoli életalakításból merítették belső felhatalmazásukat. **Egy új laikus osztály** lépett egyenjogúan klérus mellé, ami hallatlan újítást jelentett az egyház szerkezetében. Ezek a laikus prédikátorok a szinoptikus evangéliumokból indultak ki, nem pedig a kereszténység páli értelmezéséből; velük Jézus evangéliumi üzenetének napsütése lépett föl vörösen izzó labdaként a horizontra.

Mint minden új mozgalom, a Valdès által kiváltott is hamarosan **fájdalmas ellenállásba ütközött**. Ám teljesen váratlan volt számára, hogy ez az ellenállás **az egyház részéről** érkezett. Ha Valdèst foglalkoztatták is azok a hiányossá-

gok, amelyeket az egyház okozott a nép vallási életében, és igyekezett is kitölteni azokat, egyáltalán nem érezte magát az egyházzal ellentétben lévőnek. Hiszen neki is, mint az egyháznak, csak a lelkek üdvössége állt a szeme előtt. Törekvése mindenekelőtt az egyház *kiegészítésére* irányult, nem a megszüntetésére. Lyon érseke azonban rendkívül gyanakvóan nézte ezt a kéretlen segítőt; kellemetlen érzése szerint ezek a prédikátorok az apostolok hivatását bitorolták, és az egyház jogaiba való, tiltott beavatkozásban váltak bűnössé. Noha *Valdès* Jézusnak arra a parancsára hivatkozott, hogy minden teremtménynek hirdetni kell az evangéliumot, János érsek haladéktalanul megtiltotta nekik a prédikálást. Ez eleinte csak helyi konfliktus volt, de *Valdès* számára persze nem jelentett jó előjelet. Másfelől azt kell mondani, hogy már sokan kerültek összeütközésbe a püspökükkel, anélkül hogy ennek nagy jelentősége lett volna. Egyelőre nem maga az egyház nem értett egyet *Valdèsszel*, hanem csak annak egyik képviselője. *Valdès* elhagyta a tiltott területet, és távolról sem gondolt az egyháztól való elválásra.

Amikor 1179 tavaszán, III. Sándor pápa idején megtartották a **III. Lateráni Zsinatot**, *Valdès* egyes hívei elmentek Rómába, a pápa elé terjesztették nem teljes bibliafordításuk lapjait, és nyomatékos szavakkal kértek felhatalmazást a prédikálásra. Az úgy kivizsgálására bizottságot neveztek ki, amelynek élén *Walter Mapes* állt, egy okos, büszke ember, aki mint ostoba tökfilkókat megvetette *Valdès* együgyű híveit. Saját bevallása szerint *Mapes* bohózatot csinált a tárgyalásokból, oly módon, hogy a tanult ember göggyével betelerelte az iskola teológia útvesztőibe az egyszerű hittestvéreket, és aztán gúnyos kacajjal rájuk bizonyította dogmatikai tudatlanságukat, úgyhogy a Rhône völgyéből érkezett zarándokok megfélemlítve és leverten távoztak az ülésről. A klerikális osztálytudatú *Mapes* sértve érezte magát a laikus prédikátoroktól, és becsmérően azokhoz a madarakhoz hasonlította őket, amelyek mindenütt ideoda röpködnek. Számára úgy tűnt, hogy a szóbeli igehirdetés a papok monopóliuma. Maga a pápa azonban jóindulatú fölényéről tett bizonyosságot, mert neki legalább nem került el a figyelmét ezeknek az embereknek az izzó vallásossága. Mivel csupán bolondoknak tekintette őket, de eretnekeknek nem, **III. Sándor jóváhagyta szegénységi törekvésüket**, különben pedig megparancsolta nekik, hogy prédikációs tevékenységüket állítsák le addig, amíg ez ügyben meg nem keresik őket.

Valdès eleinte tartotta magát ehhez a döntéshez, de ez a legsúlyosabb lelkiismereti konfliktusba taszította. Nem saját indítatására kezdte el annak idején a prédikációs tevékenységet. Noha sosem hivatkozott közvetlenül isteni megvilágosításra, hanem mindig csak a Szentírásra, de a Biblia világos szavai vitathatatlan tekintélyt jelentettek számára. Az Írás szava által parancsolta meg neki az Úr, hogy menjen ki világba, és hirdesse az evangéliumot. Most pedig **útjába állt az egyház**, és megparancsolta neki, hogy ne tegyen eleget a bibliai parancsnak. Parancs állt szemben parancsall! *Valdès* belebonnyolódott az elképzelt legnagyobb összeütközésbe, amelybe csak bele lehetett vinni egy középkori keresztény lelkiismeretét. Ez a kemény **lelkiismereti szorultság** mázsás súllyal nehezedett rá. Szabad-e hallgatnia? Nem válik-e Istennel szemben engedlenné, ha engedelmeskedik az egyháznak? Úgy tűnt neki, bárhogy cselekszik is, az helytelen. Ebben a lelki konfliktusban, amely azzal fenyegette, hogy belsőleg megszakad, világossá vált számára, hogy a két parancs nem ugyanazon a síkon helyezkedik el. Az egyik

felszólítás *Isten szava* volt, amely abszolút érvénnyel bírt, az egyház tilalma pedig mindenek ellenére csak *emberi szó* volt, amely lehetett ugyan jószándékú, de a viszonylagos dolgok világába tartozott. *Valdès* az elsőként érezte meg azt a súlyos különbséget, amely *Isten szava* és az egyház szava közt áll fenn, és átérezte azt a sorsterhes tragikumot, amelyet ez a titkos felfedezés magában foglalt.

Valdès végül úgy oldotta fel az idegőrlő ellentmondást, ahogyan az illik egy biblikus emberhez: **„Inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek”** (ApCsel 5,29). A Szentírás e merész szavával vágta át a gordiuszi csomót, és találta meg a szabadsághoz vezető utat. Ez az apostoli szó vált minden vallási lázadó jelszavává, és valószínűleg az egész Bibliában nincs még egy olyan ige, amely tömörebben fejezné ki az eretnek emberek lényegét, mint az Újszövetségnek ez a vallási bátorságot hordozó kifejezése. A döntő lépés megtételében nem az egyházzal szembeni dacos lázadás vezette *Valdèst*, hanem az *Isten szavával szembeni kötelezettség*. *Az Isten iránti engedelmisség tette eretnekké*. Tegyük hozzá: a középkori érzék számára rettenetes újdonság volt az, hogy *Isten akarata* és az egyház akarata nem feltétlenül áll összhangban, s a kettő nem mindig esik egybe.

Az egyház más szemzőből látta *Valdès* viselkedését: számára az, hogy *Valdès* hívei felújították prédikációs tevékenységüket, a pápai útmutatás nyilvánvaló áthágása volt, durva engedetlenség, amelyet meg kellett torolni, mondván: Ezek az emberek megadták magukat a szubjektivizmusnak, ami arra vette rá őket, hogy határon kívül helyezték az egyház rendjét. Ha megadnák az egyes embereknek ezt a jogot, az az egész egyházi felépítményt veszélyeztetné. A pápa számára nem maradt más hátra, mint hogy **a kiközösítés elrendelésével** válaszoljon. Öt évvel a prédikációs tilalom után III. Lucius pápa kimondta az örök átkot *Valdèsre* és híveire, mivel „isteni küldetés nélkül merészelték prédikálni, lebecsülték a pápa tekintélyét, és eretnekként lepleződtek le”.

A pápai átok ellenére *Valdès* bátran továbbment a maga útján; az őt elítélő egyházi bíróság ellenében *Isten bírói székéhez* fellebbezett, és úgy érezte, hogy az felmentette őt! Ebben a magatartásában ki is tartott egészen a valószínűleg a távoli Csehországban bekövetkezett haláláig, amely éppoly ismeretlenként érte utol, mint a legenda szerint *Alexiust*.

Egy emberöltővel azelőtt, hogy a szeráfi Ferenc eljegyezte volna magát Szegénység Urnővel, *Valdès* elővételezte az ő egész programját, és olyan erkölcsi komolysággal képviselte Krisztus követését, hogy azzal sosem lehetett mellékes esztétikai célok érdekében visszaélni. Az egykori lyoni kereskedő **elsőként állította a világ elé** az apostoli életmód világító eszményét anélkül, hogy kolostori alapítólevélbe csomagolta volna azt. Ez a Ferencet megelőző Ferenc bevezette a kereszténység apostoli megújítását, és nem hagyta, hogy félretolják a szerzetesség útjára. *A nem szerzetesi szegénységideál* jelentőségét nem lehet túlbecsülni.

Nem szükséges *Valdèst* idealizálni; biztosan megvoltak neki is a maga **hibái**; elég, ha csak szinte despotikus önféjűségére gondolunk, amellyel végre szokta hajtani terveit anélkül, hogy különösebben tekintettel lett volna embertársaira, és amely miatt gyakran egyetlen pont miatt nem volt képes engedni. De az az állítás, hogy ez a férfi csak arra teremtett, hogy szétválasszon, nyilvánvaló túlzás. Van olyan történész, aki szerint pusztán véletlen, hogy *Valdès* nem szent lett, hanem eretnek,

mert törekvései kétségtelenül a szentségre irányultak. Ha jobban belegondolunk, nem kerülhetjük el azt a borzongató érzést, hogy ez a jámbor ember a maga jámborsága miatt vált eretnekké. *Valdès* semmi másra nem vágyott, mint hogy az evangélium szavai szerint éljen, és mivel semmilyen hierarchikus döntés nem tudta megakadályozni ebben, eretnekké vált. *Benne az őskereszténységet megjelenítő embert közösi tette ki az egyház!* Ez olyan tragédia, amely előtt órosz módra földig kell hajolni.

* * *

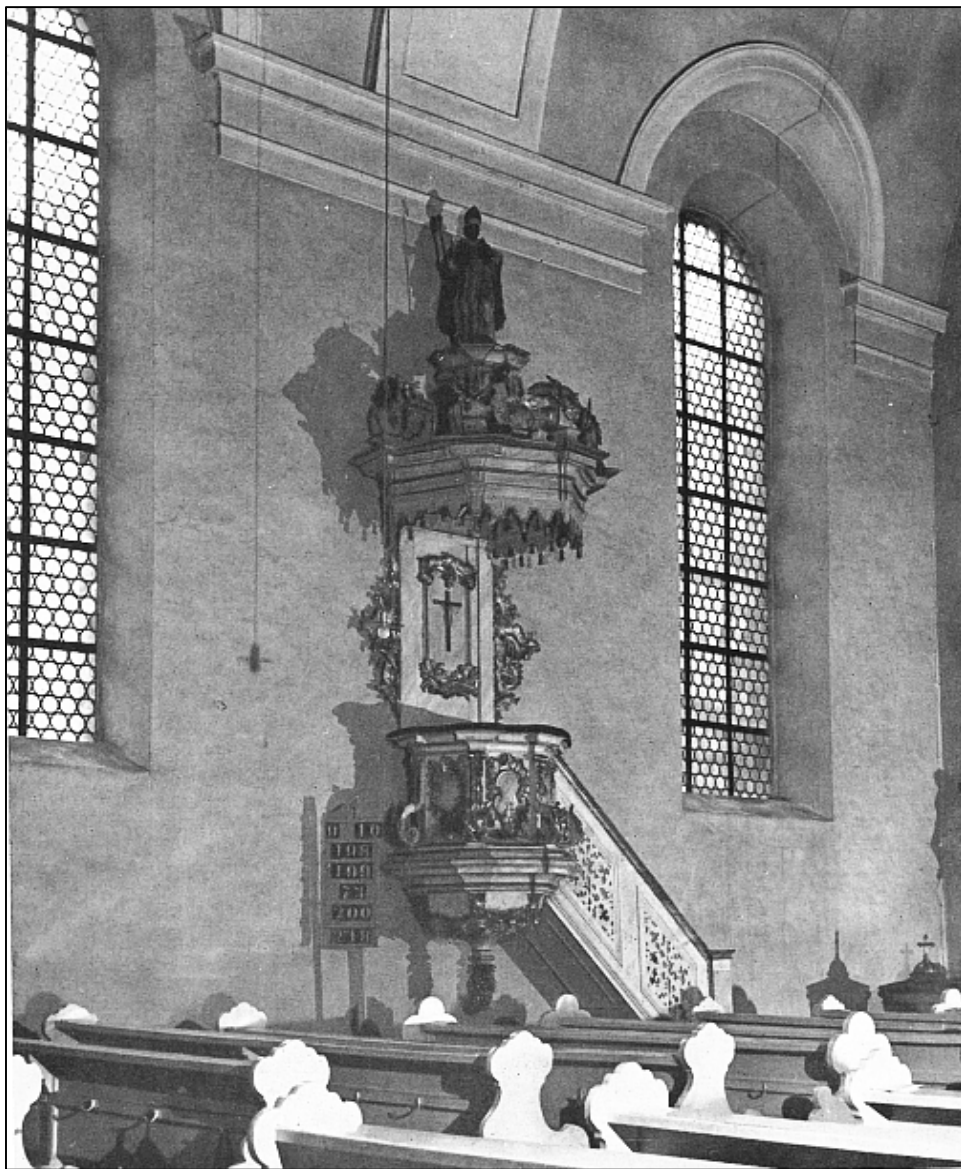
A valdens mozgalom jelentősége nem marad el az alapítóé mögött. A Szentíráshoz való, változhatatlan ragaszkodás jellemzi. Hívei a lehető legnagyobb buzgalommal olvasták az Írást, főként Krisztus törvényeként fogták föl, és tudatosan a szó szerinti értelmezést állították szembe az allegorikus magyarázattal. A törvényként történő felfogással valamelyest csorbították a Jó Hírt, de nem szabad túl erősen hangsúlyozni a valdens bibliafelfogás ezáltal okozott határait. A „Krisztus törvénye” kifejezésnek ebben az összefüggésben jó csengése van: nem jelent mást, mint *Jézus szavainak kötelező jellegét*, azt, hogy ezek a szavak nem ájtatoskodásra és csűrőcsavarásra szolgáltattak alkalmat e hívők számára, ha-

nem vitathatatlan tekintélyük volt, s ez a tekintély irányt és útmutatást adott az életüknek. A valdensek nem álltak tanácstalanul a világban, mert olyan norma birtokában voltak, amelynek alapján cselekedni tudtak. A Biblia felfedezett kincse miatti örömben a valdensek gyakran egész evangéliumokat tanultak meg fejből, és voltak köztük olyanok is, akik az egész Újszövetséget szó szerint fel tudták mondani. Az Ószövetséget inkább háttérbe szorították, de semmiképp sem vetették el. A lyoni szegényeké az érdem, hogy első követekként terjesztették el a nép körében a Biblia jelentékeny ismeretét.

Krisztus törvénye arra ösztönözte ezeket az eretnekeket, hogy új intézménnyel építsék ki az *apostoli életet*. Attól kezdve, hogy arra kényszerültek, hogy vallási önszegélyezéshez folyamodjanak, az apostoli hírnökök (a „Tizenkettő”) álltak számukra a középpontban. Az evangéliumi törvény iránti közvetlen lelkesedéssel, férfiak és nők egyaránt elindultak, hogy prédikátorként hirdessék üzenetüket. Mindig kettesével indultak vándorútra, hogy ezzel is eleget tegyenek Jézus útra bocsátó beszédének. A talpukat védő szandáljukról és nagyon egyszerű, övvel körülfogott gyapjúöltözetükről lehetett fölismerni őket; ez a viseletük csak akkor tűnt el, amikor az inkvizíció üldözni kezdte őket, és ezután álruhában vándoroltak, de a velük szimpatizálóknak titkos

formulákkal ismertették meg magukat. Később gyakran jártak éjszaka, hogy a sötétség védje őket az árulóktól. A valdensek egyszerűen testvéreknek szólították őket, és bibliai okokból tilos volt számukra, hogy saját munkájukkal keressék meg kenyerüket (vö. 1Kor 9,7; 2Tim 2,4), ehelyett híveiktől kérték el a legszükségesebbeket.

Ezeknek a követeknek papi jogokat kellett gyakorolniuk, amelyeket *Valdéstól* kaptak, aki – akárcsak Melkizedek – nem részesült papi felszentelésben. *A szerzetesek aszketikus életének és a papi funkcióknak a sajátos összeolvadása* jött itt létre. A valdens prédikátoroknak joguk és kötelességük volt gyóntatni, mivel „az Úr bízta rájuk” az oldás és kötés hatalmát. Valdens felfogás szerint minden igaz ember pap, amivel az *általános papság* felélesztőivé váltak. Ezáltal azonban a valdensek számára minden tekintetben fölslegessé vált a klérus, már nem volt szükségük rá. Ezt forradalmi hatású folyamatnak kell tekinteni a középkor egységes kultúrájában. Új igehirdetők léptek a régi és alkalmatlan klérus helyébe, de lényeges változásokkal: a szegénység és a vándorpré-

dikációs tevékenység elengedhetetlen volt. A lelki funkciók hatékony gyakorlása érdekében a valdens prédikátoroknak Krisztus alakját kellett leképezniük helyes életvitelükkel. Az az alaptétel, hogy az apostoli élet utánzása lényegi előfeltétele az oldás és kötés evangéliumi hatalmának, egyike a valdens eretnység legfőbb elveinek.

A *valdens küldöncök üzenete* rendkívül egyszerű volt. A Krisztus törvényéről alkotott alázatos felfogásuk nem adott teret semmilyen tudós fejtegetésnek. Laikus vallásosságuknak megfelelően üzenetük túlnyomó részt *etikai irányultságú* volt, minden súlyt az Isten előtt helytállni tudó, derék életmódra helyeztek: ellentmondást nem tűrő szigorral érvényesítették a Hegyi beszéd erkölcsi követelményeit. Az eskü kivételt nem ismerően tilos volt számukra, feltétlen őszinteségre kötelezték őket. A hazugságot megvetették, és bármiféle eltérést az igazságtól halálos bűnnek nyilvánítottak. Aki az igazság tanúja akar lenni, annak a legkisebb ügyekben is feltétlenül becsületesnek kell lennie. Az üldöztetések idején nem volt könnyű teljesíteniük az őszinteség követelményét, és előfordulhatott, hogy az inkvizíció kezébe kerülve mellébeszéléshez vagy kétértelmű nyilatkozatokhoz folyamodtak. Ugyanilyen nyomatékkal képviselték az ölés tilalmát. Mind a háborúban történő ölést, mind a felsőbbség részéről végrehajtott halálbüntetést megengedhetetlennek tekintették. A szigorú etika megemésztette őket, és a vallásgyakorlásukról szóló leírásokban egyetlen szót sem lehet olvasni bármiféle szélsőségeségről.

A valdens mozgalomban megnyilvánult egy határozottan *egyházellenes elem* is. Amikor kiközösítés sújtotta őket, félreismerhetetlenül az egyház ellen fordultak, noha ez eredetileg biztosan nem állt szándékukban. A szegénységben megélt apostoli élet és a vándorprédikálás nem az egyházzal szembeni ellenségességből fakadt, legfeljebb az egyházi tevékenységet kiegészítő, de nem azt helyettesíteni akaró fáradozás volt. Amikor azonban az egyház ezt elutasította, akkor a várakozások ellenére az együttműködésből ellenműködés lett. A valdensek nem hamarkodták el ezt a fordulatot, de az egyházból kitaszítottakként nem maradt számukra más. Az az egyház, amely megtiltotta Isten igéjének hirdetését, már nem Isten képviselője volt a földön, hanem egy hamis egyház, amely Konstantin óta elszakadt az evangéliumtól, s a Bibliához hű ember kénytelen volt megtagadni az engedelmséget az egyháznak. A valdensek közvetlenül felszólították az embereket arra, hogy többé ne hallgassanak a római egyházra.

Az *egyházi tanítás* hirtelen más fényben tűnt fel a valdensek számára. Elutasították a búcsúkat, és úgy látták, hogy azokat csak az egyház anyagi nyeresége érdekében találták ki. Elvetették a szentek segítségül hívását, a szentostya imádatát és a képek tisztelétét is. Legélesebb kritikájuk a tisztítótűz tana ellen irányult; ezt nem találták meg a Bibliában, és úgy vélték, hogy korlátozza a földi élet komolyságát, hiszen azt feltételezti az emberrel, hogy a túlvilágon még szabályozhatja a dolgait, ami viszont lényegesen csökkenti az itteni etikai erőfeszítéseket. Eme az emberi könnyelműséget előmozdító felfogás ellen nagy szenvedéllyel harcoltak. A tisztítótűz tanának éles elvetésével a lehető legnyomatékosabban fejezték ki vallási komolyságukat, még ha ezzel megfosztották is az embereket a vigasztaló támasztól hozzátartozóik elhalálózása idején.

A valdensek egyházzal szembeni ellenállásának a lényege azonban nem a dogmák impozáns épülete ellen irányuló egyes ellenvetésekben áll, hanem a *kereszténységről* alkotott, alapvetően eltérő felfogásuk választja el

őket az egyháztól. A középkori egyház a meggazdagodott, a kifelé tekintéllyel és hatalommal bíró egyház ideáljának hódolt, a valdensek viszont azt a szegény kereszténységet kedvelték, amely megvetett, de annál nagyobb belső gazdagsággal rendelkezik. Ezt az ellentétet semmilyen módon nem lehetett áthidalni.

A valdenseket a katharok mellett – akikkel gyakran összekeverik őket, jóllehet nemigen keveredtek egymással – a középkor legnagyobb eretnekmozgalmai közé kell sorolni. *Rájuk is kettős sors várt*, amelyet egyszerűen az elismerés és az elutasítás szavával lehet leírni.

Először nagyfokú *terjedést* éltek meg. Miután elűzték őket Lyonból, Pikárdiába (Franciaország egyik, három megyét magában foglaló régiójába) menekültek, majd Németországba mentek. Más valdensek átkeltek a Pireneusokon és az Alpokon. Felső-Itáliában gyorsan kiterjedt a mozgalom, mivel Lombardiában igen termékeny talajra talált, és létrehozta az ottani szegények egyesületeit. Hátrányosan hatott viszont, hogy különböző irányzataik nemigen tudtak dűlőre jutni egymással, egyszerűen a tagok nyakassága miatt.

A mozgalom egyre nagyobbá válása miatt az egyház arra kényszerült, hogy föllépjen a terjedése ellen. Ezt először rendszerint prédikálással tette meg. Arról beszéltek, hogy *Valdés* mozgalma csak nemrég keletkezett, ezért nem lehet Isten igazi egyháza, amelyet Krisztus alapított. Különösen heves küzdelem folyt az egyház és az eretnekek között Jézus tanításának helyes értelmezését illetően. Amikor megmutatkozott ennek a vitának a hasztalansága, akkor a harcok kézzelfoghatóbb formákat öltöttek. Az egyház megpróbálta lehetőség szerint kiirtani ezeket az eretnekeket, s azoknak félelmetes *üldözéseket* kellett elviselniük. Híveik körében beteljesedett a János-evangélium egyik mondása: „Eljön az idő, amikor mindaz, aki megöl titeket, azt hiszi, hogy Istennek tesz szolgálatot” (Jn 16,2). Különböző időközben borzalmas elnyomó intézkedések történtek, amelyek közepette a valdensek címerük jelszavával vigasztalódtak: „A világosság a sötétségben világít.” A valdensek története főként a mártírok története, amelyet nem lehet meghatottság nélkül olvasni.

A megsemmisítés taktikája mégsem vezetett végérvényesen célhoz, az egyháznak nem sikerült kiirtania őket; a legkeményebb intézkedések ellenére az egész középkoron át megmaradtak. Amikor kitört a reformáció, barátságos kapcsolatba léptek a protestánsokkal, és küldöttségük Luther írsaival tért vissza Wittenbergből. Kiállták az ellenreformáció felújult üldözéseit is. Cromwell ekkor síkraszállt értük, és óvó kezet terjesztett följük. Időlegesen Svájc is menedéket nyújtott nekik. A valdenské az egyetlen olyan középkori eretnekmozgalom, amely nem halt el, hanem *mindmáig fennmaradt*. Kicsiny kisebbségként ma is élnek még Olaszországban, sőt teológiai kart is fenntartanak Rómában.

Csekély számuk okán is a valdensek ahhoz a kicsi nyájhoz tartoznak, amelynek Jézus szavai szerint megadatik Isten országa. Látszólagos sikertelenségük nem ellenük, hanem mellettük szól. A valódi kereszténység mindig csak súlyos vereségeken keresztül jut előre a világban, és ha diadalmas arcát mutatja, akkor mindig fennáll a gyanú, hogy valamilyen hűtlenséget követett el.

Forrás: Walter Nigg, *Das Buch der Ketzer*, Zürich 1986, 230-249.

(Kivonatos ismertetés)